

**EXPRIMAREA
COMPLIMENTULUI ÎN
LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ**

OANA-PETRUȚA POPA

**EXPRIMAREA
COMPLIMENTULUI ÎN
LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ**

**Prefață
de
Petre Gheorghe Bârlea**

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2018**

Colecția FILOLOGIE

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Domnița TOMESCU, Universitatea „Petrol și Gaze” Ploiești

Prof. univ. dr. Adriana STOICHIȚOIU ICHIM, Universitatea din București

Conf. univ. dr. Mioara CODLEANU , Universitatea „Ovidius” Constanța

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPA, OANA-PETRUȚA

Exprimarea complimentului în limba română actuală / Oana-Petruța

Popa ; pref. de Petre Gheorghe Bârlea. - București : Editura Universitară, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-0773-3

I. Bârlea, Petre Gheorghe (pref.)

811.135.1

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062807733

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2018

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ (P. Gh. Bârlea)	11
SIGLE ȘI ABREVIERI	17
1. INTRODUCERE	21
1.1. Argument	21
1.2. Stadiul cercetărilor	25
1.3. Materialul de lucru și înregistrarea textelor-suport ..	29
1.4. Metodele de lucru	33
1.4.1. Analiza pragmatică a complimentului	33
1.4.2. Complimentul în lumina teoriilor lui J. L. Austin și J. R. Searle	39
1.4.3. Interacțiune ritualică și determinare identitar-culturală în analiza complimentelor	49
1.4.4. Perspectiva semiotică în abordarea complimentului	53
1.5. Precizări terminologice	64
2. ÎN CĂUTAREA UNEI DEFINIȚII	71
2.1. Genul proxim și diferența specifică: „principiul politeții” în structurarea complimentelor	71
2.2. Abordarea psiholingvistică și sociolingvistică	79
2.3. Funcțiile complimentului	84
2.3.1. Contextul conversațional pozitiv	84
2.3.2. Funcția psihologică	85
2.3.3. Funcția socială	89
2.3.4. Funcția comunicativă	92
2.4. O definiție posibilă	95

3. TIPOLOGIA COMPLIMENTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ	99
3.1. Atitudini și cuvinte. Criterii de clasificare	99
3.2. Structurile de suprafață	100
3.2.1. Structura morfologică a complimentului	100
3.2.1.1. Complimente cu centru adjectival .	101
3.2.1.2. Complimente cu centru adverbial..	108
3.2.1.3. Complimente cu centru substantival.	111
3.2.1.4. Complimente cu centru verbal.....	114
3.2.1.5. Alte tipuri morfologice	117
3.2.2. Structura logico-sintactică a complimentului	120
3.2.2.1. Organizarea la nivelul propoziției .	120
3.2.2.2. Enunțurile structurate și enunțurile nestructurate	124
3.2.2.3. Propoziții construite cu predicat nominal sau tipul „ <i>Tu ești...</i> ”	126
3.2.2.4. Propoziții construite cu verbul <i>a avea</i> sau tipul „ <i>Tu ai...</i> ”	133
3.2.2.5. Propoziții construite cu verbul <i>a face</i> sau tipul „ <i>Tu faci...</i> ”	140
3.2.2.6. Enunțuri bazate pe <i>verba sentiendi</i>	143
3.2.2.7. Organizarea la nivelul frazei.....	145
3.2.2.8. Atributiva explicativă în organizarea complimentelor dezvoltate ...	146
3.2.2.9. Subordonata temporală în organizarea complimentelor dezvoltate	147
3.2.2.10. Subordonata condițională în organizarea complimentelor dezvoltate	149
3.2.2.11. Alte tipuri de organizare a frazei ...	152
3.2.2.12. Concluzii cu privire la organizarea logico-sintactică a complimentului	156
3.2.3. O încercare de clasificare onomasiologică a complimentelor	157
3.2.3.1. Termeni care exprimă calități fizice	159
3.2.3.2. Termeni care exprimă calități spirituale	162

3.2.3.3.	Termenii care vizează obiecte personale de valoare	165
3.2.4.	Perspectiva stilistică. Între standardizare și creativitate	168
3.2.4.1.	Complimentul – un cadou verbal frumos ambalat	168
3.2.4.2.	Complimentele stereotipe	169
3.2.4.3.	Complimentele supraornate	173
3.2.4.3.1.	Epitetul	177
3.2.4.3.2.	Comparația	185
3.2.4.3.3.	Metafora	191
3.2.4.3.4.	Enumerația	197
3.2.4.3.5.	Repetiția	201
3.2.4.3.6.	Hiperbola	204
3.2.4.3.7.	Alte figuri de stil din structura complimentului	210
3.2.4.4.	Elemente dialectale și argotice în formularea complimentelor	210
3.2.4.5.	Concluzii cu privire la structura stilistică a complimentului	213
3.2.5.	Componenta contextual-tematică a pragmaticii complimentelor	216
3.2.5.1.	Complimente performate în cadrul relațiilor socio-profesionale	216
3.2.5.2.	Complimentele pentru persoanele dragi	219
3.2.5.3.	Alte contexte favorizante	222
3.3.	Structurile compoziționale	223
3.3.1.	Complimentele „pure” și complimentele hibride	223
3.3.2.	Complimentele de abordare (opener)	223
3.3.3.	Complimentele de prezentare a unei persoane (introducând)	225
3.3.4.	Salutul-compliment	226
3.3.5.	Relații speciale între locutori	227

3.3.6. Declarația de dragoste și complimentul	228
3.3.7. Complimentele cu structură argumentativă ..	230
3.4. Structurile de profunzime.....	231
3.4.1. De la intenționalitate la reușită pragmatică...	231
3.4.2. Adecvarea și inadecvarea la situația de comunicare.....	232
3.4.2.1. Complimentele adecvate.....	234
3.4.2.2. Complimentele inadecvate	238
3.4.2.2.1. Complimentul încifrat sau complimentul-sur- priză	240
3.4.2.2.2. Complimentul „cerșit”.	246
3.4.2.2.3. Complimentul de supra- licitare din partea desti- natarului	254
3.4.2.2.4. Complimentul <i>in absentia</i>	258
3.4.2.2.5. Complimentul ambiguu	264
3.4.2.2.6. Complimentul deturnat	268
3.4.2.2.7. Complimentul întors	270
3.4.2.2.8. Complimentul cu vali- dare incertă	274
3.4.2.2.9. Falsele complimente – ironia, reproșul, atacul mascat etc.	277
3.4.2.2.10. Complimentul respins..	287
3.4.3. Concluzii cu privire la tipologia compli- mentelor	289
4. TIPOLOGIA RĂSPUNSURILOR DIN STRUCTURA COMPLIMENTELOR	290
4.1. Paradigma binară a complimentului.....	290
4.2. Răspunsuri nemarcate vs răspunsuri marcate	294
4.2.1. Răspunsuri nemarcate simple	295
4.2.2. Răspunsuri nemarcate complexe.....	299
4.2.3. Răspunsuri marcate.....	304

4.3. Validarea și invalidarea acțiunii complimen- tatorului.....	305
4.3.1. Răspunsuri pentru complimentele acceptate .	305
4.3.1.1. Răspunsuri de exprimare a recunoștinței	308
4.3.1.2. Răspunsuri însoțite de comentariu.	310
4.3.1.3. Răspunsuri însoțite de comen- tariu–istorie.....	314
4.3.1.4. Răspunsurile-compliment redirec- ționat.....	317
4.3.1.5. Răspunsuri-compliment returnat ...	319
4.3.1.6. Răspunsul ca metacompliment	322
4.3.2. Răspunsurile neutre	326
4.3.3. Răspunsurile de evitare a asumării compli- mentului	330
4.3.4. Răspunsuri pentru complimentele neacceptate	334
4.3.4.1. Autocomplimentarea ca răspuns....	335
4.3.4.2. Răspunsurile-întrebare.....	338
4.3.4.3. Răspunsuri de atenuare a meritelor lăudate	342
4.3.4.4. Răspunsuri de supralicitare a evaluării	344
4.3.4.5. Răspunsurile minimalizatoare	346
4.3.4.6. Răspunsurile fațioase	350
4.3.4.7. Răspunsurile ironice	351
4.3.4.8. Răspunsuri descurajatoare	352
4.3.4.9. Răspunsuri de exprimare a dezacordului total	355
4.4. Răspunsurile paraverbale și nonverbale	356
4.4.1. Elementele paraverbale.....	356
4.4.2. Elementele nonverbale.....	357
4.5. Tăcerea și rolul ei în răspunsul la enunțul laudativ .	357
4.6. Dinamica distanțelor sociale în formularea răspun- surilor la enunțurile laudative.....	360
4.7. Concluzii privind răspunsurile din structura complimentelor	366

5. PARTICULARITĂȚI CULTURAL-LINGVISTICE ÎN EXPRIMAREA COMPLIMENTULUI.....	372
5.1. Specificul cultural și decodificarea mesajului- compliment.....	372
5.2. Complimentele în cultura germană.....	375
5.3. Complimentele în limba engleză	377
5.4. Complimentele în cultura japoneză	379
5.5. Complimentele vorbitorilor arabi	381
5.6. Complimentele în spațiul cultural turcesc	382
5.7. Complimentele în spațiul cultural francez.....	383
5.8. Complimentele în spațiul cultural chinez	384
5.9. Complimentul în spațiul cultural spaniol.....	386
5.10. Concluzii cu privire la specificul cultural al complimentelor.....	388
 CONCLUZII.....	 390
 BIBLIOGRAFIE.....	 397
1. Surse	397
2. Tratatate, manuale, ghiduri ale bunelor maniere.....	397
3. Referințe bibliografice	398
4. Dicționare	412

PREFAȚĂ

Lucrarea tinerei cercetătoare Oana-Petruța Popa tratează fapte de limbă din sfera actelor de vorbire expresive, mai precis – complimentul, din perspectiva competențelor și performanțelor probate de către vorbitorii limbii române în formularea enunțurilor respective.

Autoarea își circumscrie cu grijă domeniul de cercetare, întrucât aprecierile laudative din sfera actelor de vorbire ornate, protocolare, se pot confunda ușor unele cu altele: evaluările didactice și profesionale, laudele de încurajare și stimulare, anumite formule nestandardizate de salut, declarațiile de dragoste etc. pot conține complimente, se pot identifica cu acestea, după cum pot să nu aibă prea multe elemente în comun. În principiu, autoarea constată că un compliment reprezintă o evaluare onestă, chiar dacă nu neapărat obiectivă, dezinteresată și neapărat validată ca atare de către receptor, fie printr-o formulă uzuală de mulțumire, fie printr-un compliment „întors”, fie, pur și simplu, printr-un gest de aprobare, printr-un zâmbet de recunoștință etc. În orice caz, numai o comunicare *face-to-face*, încadrată într-un schimb oarecum ritualic de replici conferă statutul de compliment propriu-zis unor asemenea acte de vorbire. Cazurile speciale – de compliment indirect (redirecționat, mascat etc.), de fals compliment sau de răspuns negativ, de absență a răspunsului etc. sunt tratate în paragrafe speciale din clasificările propuse în teză.

Analizele se bazează pe un bogat corpus de exemple, deși autoarea afirmă în câteva rânduri că în societatea modernă asemenea schimburi protocolare de aprecieri se manifestă mult mai rar decât în epocile vechi, mai ales în cele baroce. Cele mai multe texte sunt culese din vorbirea cotidiană, prin efortul reunit al mai unor culegători din anturajul autoarei, de-a lungul a cinci ani de înregistrări mai mult sau mai puțin sistematice. Alte exemple au fost selectate din textele literare, din mass-media, din surse informatice, precum și din lucrările teoretice consultate.

Întreg corpusul este supus unor analize operate cu instrumentele de lucru ale pragmaticii lingvistice, ale teoriilor moderne consacrate interacțiunilor verbale, ale psiholingvisticii și sociolingvisticii. În demontarea mecanismelor care generează un act complimentator se face apel, cum era de așteptat, la elemente de gramatică structurală și semantică, de gramatică descriptivă, deseori, cu unele incursiuni în dialectologie sau în analiza retorico-stilistică. Această dorință de a nu lăsa nimic neexplicat în formularea secvențelor „evaluare laudativă – răspuns – reofertare eventuală”, care ar alcătui schema definitorie a unui compliment, conduce uneori la diluarea analizelor, la coborârea în detalii banale, vizibile pentru un profesionist al științei cuvântului, la demersuri fastidioase pe alocuri.

În general, însă, demonstrația este solidă, clasificările raționale, punând în evidență efortul de a descrie în detaliu un aspect deosebit de interesant și de complex, în același timp, al actelor protocolare de limbă.

Perspectiva de abordare este una predominant lingvistică, deși interacțiunile respective se circumscriu unor contexte socio-psihologice și comportamentale vizând un anumit aspect al relațiilor interumane. În analiza

enunțurilor respective, autoarea decodifică mesajele la trei niveluri: structura de suprafață, structura compozițională și structura de profunzime. Toate, însă, sunt raportate la datele strict lingvistice, care formează conținutul primului strat de semnificații luat în considerare. Astfel, sunt inventariate construcții morfologice ale complimentului, mai precis, clasele gramaticale prin care se exprimă termenii-cheie din evaluările apreciative cu privire la calitățile fizice, spirituale, materiale ale „beneficiarului”, constatându-se că aceștia sunt mai ales adjective, cum era de așteptat, dar și substantive, adverbe, verbe. Aceiași termeni-pivot sunt analizați din perspectiva logico-semantică, în nu mai puțin de trei subcapitole semnificative: unul axat pe valorile semantice propriu-zise, iar altele două centrate pe criteriile tematico-onomasiologice ale cuvintelor care revin cu frecvență relativ mare în enunțurile de tip compliment. De altfel, mici calcule statistice chiar confirmă această scară a frecvențelor unor termeni prototipici în formularea complimentelor în limba română (și, corespunzător, și în alte limbi). Pe de altă parte, teza în discuție inventariază și anumite structuri sintactice recurente în construcția complimentelor, uzuale fiind cele de tipul „*Tu ești...*”, „*Tu ai...*” și „*Tu faci...*”, corespunzătoare celor trei tipuri de evaluări pozitive formulate, de obicei, cu privire la o ființă umană: existența (într-o anumită ipostază moral-intelectuală), posesia și acțiunea.

Toate acestea o conduc pe autoarea lucrării la concluzia că un compliment este un act de vorbire oarecum standardizat, ca structură relativ stabilă, dacă nu chiar fixă, ceea ce nici nu ar fi de mirare, dată fiind funcția sa socială și statutul său de act ritualic cotidian, obișnuit în lumea civilizată, chiar dacă nu unitar, la diferite straturi ale societății. De aici provin și cele câteva referiri pe care Oana

Popa le face la adresa universaliiilor gândirii și chiar la universaliiile limbii. Totuși, fiind vorba despre un act de vorbire din seria „expresivelor”, nu automatismele sunt cele care conferă trăsături defnitorii complimentului, ci invenția psiholingvistică. Acesta este motivul pentru care analiza structurilor de suprafață este încheiată printr-o incursiune în stilistica complimentelor. Acestea sunt, prin definiție, structuri cu mare încărcătură conotativă, pe măsura necesității obținerii performanțelor pragmatice presupuse de un compliment, „bine țintit” și acceptat ca atare. Dacă uzanțele, precum și principiul economiei vorbirii impun și formule standardizate, autoarea își propune să vadă cât anume din acestea reprezintă, totuși, acte de vorbire îngrijite și în ce măsură o apreciere supraornată stilistic își păstrează statutul de compliment sincer și eficient. Concluzia este că delimitarea între cele două extreme urmează contururi foarte fragile, orice exagerare într-un sens sau altul putând anula efectul de compliment autentic.

Dacă există o standardizare, aceasta se află la nivelul de profunzime, unde acționează niște scheme logice general umane. Relațiile de tipul „cauză/efect”, relațiile condiționale, consecutive etc. se reflectă în structurile logico-sintactice ale evaluărilor amiabile și, de aici, asupra selecțiilor lexico-semantică, fono-morfologice ș.a.m.d.

Între aceste două straturi se află cel de legătură, al arhitecturii schimbului de replici care alcătuiesc un compliment propriu-zis. În principiu, este vorba despre enunțuri asertive, cu aspect emfatic, exclamativ, dar deseori un compliment se poate formula și printr-o propoziție/frază interogativă, alteori pe formulele paradoxale ale negației etc. În orice caz, toate cele trei niveluri se află într-o strânsă interdependență, iar efectul final este rezultatul armonizării lor și adaptării lor la conținutul mesajului, la personalitatea

destinatului și la contextul extralingvistic al actului comunicării.

Aceeași grijă maximă pentru clasificări riguroase, după criterii solide – pragmatice, lingvistice, socio-psihologice etc. – se remarcă și în analiza răspunsurilor la compliment, considerate, cum s-a înțeles din cele arătate aici, parte integrantă din actul de vorbire descris în teză. Și asta, pentru că aprecierea laudativă se deosebește de actele de vorbire similare din sfera interacțiunilor verbale protocolar-emfatice și ritualice numai în măsura în care răspunsul îi conferă și îi validează statutul de compliment. Acesta este motivul pentru care capitolul consacrat răspunsurilor este aproape la fel de mare ca și cel al „enuțului prim”, cum este denumită partea laudativă propriu-zisă, într-o terminologie destul de flexibilă, capabilă să ilustreze complexitatea și mobilitatea conceptului de bază cu care operează.

În sfârșit, discuția fundamentală despre raportul dintre standardizare și creativitate în formularea complimentelor revine și într-un mic capitol destinat modului de construire al acestor acte de vorbire în alte limbi și în alte culturi – prin comparație cu limba, cultura și civilizația românească. Rezultatele scurtei incursiuni în maniera de complimentare a diferitelor popoare conduce spre aceeași viziune duală. Pe de o parte, funcționează universalitățile limbii și ale gândirii. Toți oamenii apreciază și țin să facă cunoscut același lucru semenilor lor – valorile etice, estetice, comportamentale. Schemele logice, de profunzime, sunt aceleași, diferă doar virtuțile limbii respective, acel „geniu intern” al fiecărei limbi, pe care îl invoca Wilhelm von Humboldt.

Diferă, de asemenea, competențele și performanțele fiecărui complimentator și complimentat, dar și sistemul de referințe din fiecare tip de identitate culturală. Autoarea

exemplifică aceste diferențe prin *tabú*-urile unor culturi cu privire la aprecierile calităților fizice ale femeilor, preferința unor popoare pentru formulele fixe etc.

Lucrarea este interesantă prin subiectul tratat și valoroasă prin efortul imens de a aborda sistematic, integrator, edificator un fenomen social, psihologic și lingvistic cu mare impact în manifestarea relațiilor interumane și, corespunzător, de o mare complexitate structurală și formală, foarte delicat în privința definirii și descrierii, un subiect netratat monografic, din această perspectivă și la acest nivel, în spațiul cercetării românești, după știința noastră.

Prof. univ. dr. Petre Gheorghe Bârlea

SIGLE ȘI ABREVIERI

A. Sigle

CORV = DASCĂLU JINGA, Laurenția, *Corpus de română vorbită Eșantioane (CORV)*., București: Editura Oscar Print, 2002.

DEX = *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București: Univers Enciclopedic, 2009³.

DLR = *** *Dicționarul limbii române*, Coord. G. Mihăilă și M. Sala, București: Editura Academiei Române, 2011.

DȘL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, București: Editura Nemira, 2005².

GALR = GUȚU ROMALO, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române*, Vol. I. *Cuvântul*, Vol. al II-lea: *Enunțul*, București: Editura Academiei Române, 2005.

GAR = *Gramatica limbii române*, vol. I-II, București: Editura Academiei, 1966 (1968).

GBLR = PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, București: Editura Academiei Române, 2010.

HLR = DENSUSIANU, O., *Histoire de la langue roumaine*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1997; în traducere: *Istoria*

limbii române. Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I-II, București: Editura Științifică, 1961.

ILR = ROSETTI, Alexandru (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I – 1965, vol. II – 1969, București: Editura Academiei Române.

IVLRA = IONESCU RUXĂNDIOIU, Liliana (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală (Corpus și tipologie)*, București: Editura Universității.

TC = Texte culese (din vorbirea spontană).

TCM = Texte culese din mass-media.

TP = Texte preluate din lucrări de specialitate (cu precizarea autorului).

TL = Texte selectate din literatura beletristică.

VV = POP, Liana (coord.), *Verba volant. Recherches sur l'oral*, Cluj: Editura Echinox, 2004.

B. Abrevieri

Ac., ac. = acuzativ

adj. = adjectiv, adjectival

adv. = adverb, adverbial

afirm. = afirmativ

art. = articol, articulat

Atr. = atribut, atributivă

CC = complement circumstanțial

CD = complement direct

CI = complement indirect

cf. = *confer*

conj. = conjugare; conjunctiv

coord. = coordonare, coordonat(or)

D. = dativ

des. = desinență

engl. = engleză

etc. = *et caetera*

f. = feminin

fr. = franceză

G. = genitiv

ger. = gerunziu

germ. = germană

ibid. = *ibidem*

id. = *idem*

imper. = imperativ

impers. = impersonal

impf. = imperfect

ind. = indicativ

inf. = infinitiv
inter. = interogativ
interj. = interjecție, interjecțional
intr. = intransitiv
invar. = invariabil
it. = italiană
înv. = învechit
lat. = latină
loc. = locuțiune
loc. cit. = *loco citato*
lucr. cit. = lucrarea citată
m. = masculin
me gl. = meglenoromână
m.m.pf. = mai-mult-ca-perfect
N. = nominativ
n. = neutru
n. a. = nota autorului
neart. = nearticulat
neg. = negative
NP = nume predicativ
op. cit. = *opus citatum*
P = predicat, predicativă
PP = subordonată predicativă

p. = pagina
pp. = paginile
part. = participiu
pl. = plural
pref. = prefix
prep. = prepoziție, prepozițional
prez. = prezent
pron. = pronume, pronominal
rom. = română
S = subiect, subiectivă
s. a. = sublinierea autorului
s. n. = sublinierea noastră
sg. = singular
sqq. = *sequentesque*
subst. = substantiv, substantival
suf. = sufix
s. v. = *sub voce*
vb. = verb
V. = vocativ
v. = verset
vs = versu

